

Vergaderjaar 2022–2023

30 977

AIVD

Nr. 166

BRIEF VAN DE MINISTER VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN KONINKRIJSRELATIES

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 23 december 2023

Met deze brief informeer ik uw Kamer over de hoofdlijnen van het jaarplan van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) 2023. Het jaarplan vormt een nadere uitwerking van beleidsartikel 2 van de begroting van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (Kamerstuk 36 200 VII, nr. 2). Het volledige jaarplan van de AIVD is vanwege zijn inhoud staatsgeheim gerubriceerd en wordt integraal gedeeld met de Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten van uw Kamer.

Nationale veiligheid

Statelijke actoren bedreigen de nationale veiligheidsbelangen van Nederland in toenemende mate. Daarbij zetten ze een breed spectrum aan middelen in: van beïnvloedingscampagnes en spionage tot grootschalige cyberaanvallen en militaire middelen. Belangrijke geopolitieke ontwikkelingen en internationale machtsverhoudingen spelen hierin een rol. De MIVD en de AIVD werken intensief samen om deze dreigingen het hoofd te bieden.

De meest zorgelijke recente ontwikkeling is de Russische invasie in Oekraïne. Die raakt aan verschillende nationale veiligheidsbelangen. Verder wordt Nederland steeds vaker geconfronteerd met dreigingen tegen de economische veiligheid, met name vanuit China. Deze dreiging bestaat al langere tijd, raakt grote delen van de Nederlandse maatschappij en is de afgelopen jaren nog duidelijker naar voren gekomen. Dreigingen tegen de economische veiligheid worden zelden direct als dreiging herkend en hebben vaak pas na langere tijd (zichtbare) impact.

Nationale veiligheid wordt ook bedreigd door extremisme. Rechts-extremisme en anti-institutioneel extremisme¹ groeien en lijken te verharderen. Het mondiaal jihadisme boet niets aan kracht in. Uit de hoek van alle drie bewegingen zijn terroristische aanslagen voorstelbaar.

Extremisme kan ook op niet-gewelddadige manier bedreigend zijn voor Nederland: als die langzaam maar zeker de democratische rechtsorde aantast. Die dreiging gaat momenteel uit van het rechts-extremisme, anti-institutioneel extremisme, wahhabi-salafisme en links-extremisme.

De AIVD doet intensief onderzoek naar aanhangers en aanjagers van deze bewegingen. Waar mogelijk informeert de AIVD samenwerkingspartners die preventieve en repressieve maatregelen kunnen nemen.

De onderzoeken van de AIVD maken niet alleen gekende dreigingen inzichtelijk, ze zijn ook gericht op het tijdig onderkennen en duiden van nog ongekende dreigingen. De AIVD doet ook onderzoek naar criminele netwerken waar die de nationale veiligheid raakt.

De AIVD gebruikt een substantieel deel van de beschikbare middelen uit het Coalitieakkoord om de slagkracht van de dienst verder te versterken. Daarnaast worden noodzakelijke intensiveringen gedaan op het terrein van cyber, economische veiligheid, vitale belangen en processen, data- en technologie en rechts-contraterrorisme.

Geïntegreerde Aanwijzing

Welke inlichtingenonderzoeken de diensten doen wordt voor een belangrijke mate ingevuld in de Geïntegreerde Aanwijzing Inlichtingen en Veiligheid (GA I&V). Dit besluit is gepubliceerd in de Staatscourant². De Minister-President als Minister van Algemene Zaken, de Minister van BZK en de Minister van Defensie stellen de GA I&V vast, na overleg met de Ministers van Justitie en Veiligheid en Buitenlandse Zaken. Daarin zijn de onderzoeken uitgewerkt naar onderzoeksthema's, landen en regio's. Ook bevat de Aanwijzing de planning en prioritering van de inlichtingenonderzoeken.

Dit jaar is een volledig herziene GA I&V 2023–2026 tot stand gekomen in nauwe samenwerking tussen de interdepartementale behoeftebestellers, de AIVD en de MIVD. De GA I&V 2023–2026 geldt als richtlijn voor de inlichtingenonderzoeken van de AIVD en vormt tevens de inhoudelijke basis voor de jaarplannen van de diensten. In de GA I&V staat beschreven welke onderzoeken de AIVD en de MIVD gezamenlijk uitvoeren. Het GA I&V besluit blijft recht doen aan de onderscheiden verantwoordelijkheden van de voor de beide diensten verantwoordelijke Ministers, in overeenstemming met hun afzonderlijke wettelijke taken.

Prioriteiten en accenten voor 2023

Rechts-terrorisme

De AIVD onderzoekt de rechts-terroristische beweging in Nederland in zijn geheel. De voornaamste terroristische dreiging gaat uit van de Nederlandse accelerationistische beweging, maar andere rechts-terroristische stromingen zijn verweven met die beweging.

¹ Voorheen aangeduid als (gewelddadig) anti-overheidsextremisme.

² Stcrt. 2022, nr. 33858.

In afgesloten onlinegroepen verheerlijken aanhangers, veelal relatief jong, terroristisch geweld en fantaseren ze over het plegen van geweld. Opgeteld hebben de groepen enkele honderden aanhangers. Het is noodzakelijk voor de AIVD om online aanwezig te zijn en technische middelen in te zetten. Want de groepen werven vooral online, en vermengen zich daar met andere extremistische netwerken. Het mitigeren vraagt betrokkenheid van de diverse ketenpartners.

Anti-institutioneel extremisme

De AIVD zag de afgelopen jaren een deel van het zogenoemde antioverheidsprotest radicaliseren. Daardoor is gewelddadig anti-institutioneel extremisme³ ontstaan. Een terroristische aanslag uit deze hoek is inmiddels voorstelbaar. De beweging praat over gezichtsbepalende gezagsdragers met diepe vijandigheid, fanatisme en fantasieën van gewelddadige eigenrichting.

Centraal binnen de beweging staat het extremistische narratief dat in Nederland een kwaadaardige elite aan de macht is, met een onderdrukkende agenda. Daarmee zou de beweging in oorlog zijn, en daartegen zou verzet moeten worden gepleegd.

De elite bevindt zich volgens dat narratief niet alleen binnen de overheid, maar ook binnen de rechterlijke macht, de uitvoerende macht, de traditionele media en de wetenschap. Het narratief van een kwaadaardige elite kan radicalisering richting geweld legitimeren. Ook draagt het er waarschijnlijk aan bij dat het wantrouwen tegen democratische instituties groeit. Anti-institutioneel extremisme is daarom waarschijnlijk ook een ernstige, lange termijn dreiging voor de democratische rechtsorde.

Islamitisch-terrorisme

De dreiging van islamitisch-terroristische aanslagen in het Westen blijft. Zowel vanuit Al Qaida (AQ) en ISIS als uit lokale netwerken en individuen. De jihadistische beweging in Nederland stagneert, is gefragmenteerd en minder actief dan voorheen, maar het blijft de voornaamste terroristische dreiging. Dat komt door de naar verhouding grote omvang, de organisatiegraad, en doordat de beweging aanslagen nog altijd als legitiem middel ziet – al zijn er geen concrete aanwijzingen dat jihadisten hier aanslagen voorbereiden. De AIVD heeft in 2023 in het bijzonder aandacht voor terugkeerders en terrorismeveroordeelden die vrijkomen uit detentie. En voor de impact die zij kunnen hebben op jihadistische netwerken in Nederland. Van ISIS gaat mogelijk een hernieuwde dreiging uit, op termijn mogelijk ook vanuit AQ. Ze zijn namelijk in staat hun organisaties en netwerken in onder meer Syrië, Irak en Afghanistan te versterken. De AIVD onderzoekt welke dreiging daardoor voor Nederland kan ontstaan.

Spionage en ongewenste buitenlandse inmenging

Nederland en zijn bondgenoten zijn het doelwit van inlichtingenactiviteiten en (heimelijke) beïnvloedingsactiviteiten van statelijke actoren als Rusland en China. Politieke spionage (digitaal en fysiek) is een omvangrijk probleem. Burgers, overheidsinstanties in Nederland, de EU en de NAVO zijn doelwit. Statale beïnvloedingsactiviteiten zetten, bedoeld en onbedoeld, druk op de cohesie binnen de Nederlandse samenleving. Diasporagemeenschappen en opposanten van autoritaire regimes zijn het doelwit van openlijke en heimelijke beïnvloeding en inmenging door landen van herkomst.

³ Voorheen aangeduid als (gewelddadig) anti-overheidsextremisme.

Economische veiligheid

De afgelopen jaren is de dreiging tegen de economische veiligheid van Nederland steeds duidelijker geworden. Vitale processen zijn kwetsbaar voor sabotage. Ze zijn ook kwetsbaar voor ongewenste investeringen en overnames, waar statelijke actoren op de achtergrond de hand in (kunnen) hebben. Ook maken landen vaker misbruik van risicovolle strategische afhankelijkheden. Nederlandse bedrijven, kennisinstellingen en wetenschappers zijn op grote schaal het doelwit van (digitale) activiteiten om hoogwaardige technologie buit te maken, bijvoorbeeld door middel van cyberspionage of het omzeilen van exportrestricties. China is de grootste dreiging voor de Nederlandse kennisveiligheid.

De AIVD schat in dat de inlichtingenactiviteiten van statelijke actoren in Nederland in omvang en intentie zullen toenemen. Daarom wil de AIVD, samen met de MIVD, in 2023 verder investeren in economische veiligheid. Daaronder valt kennisveiligheid en ook energiebeleid – belangrijke aandachtsgebieden gezien de ontwikkelingen het afgelopen jaar.

Daarbij richt de dienst zich op het bevorderen van weerbaarheid. Dat is onmisbaar om de dreiging effectief het hoofd te kunnen bieden. Een integrale aanpak is noodzakelijk. Daarom prioriteren de AIVD en MIVD hun werk hieraan samen, bundelen ze hun operationele krachten, en ontplooien ze hun (contra-) inlichtingenonderzoek en weerbaarheidsverhogende activiteiten in samenhang. De AIVD verwacht in 2023 een toename van het aantal naslagverzoeken, vanwege de Wet Veiligheidstoets investeringen, fusies en overnames (Wet Vifo). De dienst investeert daarom in naslag- en onderzoekscapaciteit.

Cyberdreiging

De cyberdreiging tegen Nederland is hoog en zal waarschijnlijk verder toenemen. De omvang en de intensiteit van cyberaanvallen neemt toe. Statelijke actoren buiten daarbij onder meer kwetsbaarheden uit in veelgebruikte software producten en ze voeren aanvallen uit op toeleveringsketens (*supply chain attacks*). Ook neemt het aantal statelijke actoren toe dat in staat is digitaal te spioneren en saboteren. Landen met zo'n offensief cyberprogramma zijn onder meer Rusland, China, Iran en Noord-Korea. Dit is de reden dat de regering op 2 december 2022 (Kamerstuk 36 263) het wetsvoorstel Tijdelijke wet onderzoeken AIVD en MIVD naar landen met een offensief cyberprogramma tegen Nederland bij de Tweede Kamer heeft ingediend. Dit wetsvoorstel is noodzakelijk gelet op de toegenomen dreiging van deze landen en de operationele knelpunten die de AIVD en MIVD ervaren in onderzoek naar deze landen.

In 2023 zal de AIVD het onderzoek naar cyberdreiging intensiveren om zicht te krijgen op dergelijke aanvallen, deze waar mogelijk te mitigeren en anderen handelingsperspectief te bieden. Daartoe maakt de dienst (schriftelijke) producten om de digitale weerbaarheid te vergroten. Daarbij wordt dreigings- en inlichtingeninformatie gebruikt. Verschillende samenwerkingsverbanden worden in 2023 aangegaan met de MIVD, de Politie, het NCSC en het OM.

Contra-proliferatie

Massavernietigingswapens bedreigen de internationale vrede en veiligheid. Nederland heeft verdragen ondertekend die erop gericht zijn de proliferatie van zulke wapens tegen te gaan. Landen van zorg zoeken hoogwaardige technologie en (toegepaste) wetenschappelijke kennis uit Nederland om massavernietigingswapens (MVW) en -programma's te

ontwikkelen. In 2023 zetten de AIVD en de MIVD het onderzoek naar zulke landen van zorg voort – dit zijn landen die werken aan de ontwikkeling en/of doorontwikkeling van hun MVWprogramma's, zoals Iran en Noord-Korea. Daarbij onderzoekt de AIVD onder meer de aard en omvang van verwervingsactiviteiten en -netwerken van relevante kennis of goederen. Waar mogelijk wordt de dreiging gemitigeerd en wordt anderen handelingsperspectief geboden.

Landenonderzoek

Geopolitieke verhoudingen zijn het afgelopen jaar verschoven. De Russische inval in Oekraïne heeft het geopolitieke speelveld op de grondvesten doen schudden.

Internationale ontwikkelingen raken Nederland, en Europese en bondgenootschappelijke inspanningen. Het is belangrijk dat de AIVD een bondgenootschappelijke inspanningen. Het is belangrijk dat de AIVD een eigenstandige inlichtingenpositie heeft als ontwikkelingen in het buitenland de Nederlandse nationale en internationale belangen raken. Binnen de inlichtingentaak zijn onderwerpen van onderzoek aangewezen die de Nederlandse regering bij het bepalen van standpunten over het buitenlands beleid en bij het voeren van internationale onderhandelingen, in staat stellen te beschikken over de informatie die via andere, bijvoorbeeld diplomatieke, kanalen niet of moeilijk te verkrijgen is.

Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017

In het jaarplan 2022 is al aangegeven dat het Kabinet de conclusies en aanbevelingen van de Evaluatiecommissie Wiv 2017 (ECW) heeft omarmd, zij het dat er wel nadrukkelijk naar de uitvoeringsconsequenties zal worden gekeken. De hoofdconclusie van de ECW is dat de Wiv 2017 voor een belangrijk deel heeft bereikt wat was beoogd, maar dat er punten zijn waarop de wet tekortschiet.

Om die tekortkomingen te verhelpen in de huidige Wiv 2017 is een wetswijziging aangekondigd. In dit wetswijzigstraject is toegezegd eerst een hoofdlijnenbrief aan de Kamer te versturen. De nieuwe Wiv moet er voor zorgen dat de AIVD en MIVD de komende jaren een toekomstbestendig wettelijk kader hebben, om de nationale veiligheid te kunnen waarborgen. Bij de uitwerking zal steeds worden bekeken of het werk van de diensten uitvoerbaar blijft.

Voor enkele operationele knelpunten in de Wiv 2017 kon niet worden gewacht op de brede wetswijziging van de Wiv 2017. Daarom is de Tijdelijke wet onderzoeken AIVD en MIVD naar landen met een offensief cyberprogramma opgesteld. Dit wetsvoorstel is inmiddels ingediend bij uw Kamer. Op het wetsvoorstel volgt nog een nota van wijziging. Daarin zijn bepalingen opgenomen voor bulkdatasets verworven met een bijzondere bevoegdheid en de invoering van een onafhankelijke voorgaande toetsing op de inzet van de bevoegdheid om real-time verkeersgegevens op te vragen.

Hoofdlijnen andere taken en doelstellingen 2023

Weerbaarheid

De onderzoeken van de AIVD leiden tot beter inzicht in de (digitale) dreiging tegen de Nederlandse belangen. Deze kennis vertaalt de AIVD in handelingsperspectieven om bij te dragen aan een weerbaarder rijks-overheid, vitale sectoren en topsectoren. Dat is nodig omdat de

dreigingen daartegen toenemen, zowel fysiek als digitaal. De AIVD werkt samen met ketenpartners, zoals de NCTV, de MIVD en de CIO Rijk. Daarbij hoort ook het ontwikkelen van informatiebeveiligingsproducten onder de Nationale Cryptostrategie (NCS).

Daarnaast speelt de AIVD een rol in het Stelsel Bewaken en Beveiligen. De dienst levert dreigingsinschattingen, dreigingsanalyses en risicoanalyses die betrekking hebben op te beschermen personen, objecten, diensten en evenementen, waaronder nationale politici, diplomatieke objecten, nationale evenementen en internationale organisaties.

Veiligheidsonderzoeken

Het werk van de Unit Veiligheidsonderzoeken (UVO) is geregeld in de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten 2017 (Wiv 2017) en de Wet veiligheidsonderzoeken (Wvo).

In 2022 nam het aantal aanvragen van veiligheidsonderzoeken al significant toe. Die trend zal naar verwachting in 2023 voortzetten. Onder meer omdat vanaf 2023 de «mandaatverhouding» met de Nationale Politie zal eindigen. Dat zal leiden tot een toename van het aantal onderzoeken dat door de AIVD wordt uitgevoerd. De doelstelling is dat tenminste 90% van alle aangevraagde veiligheidsonderzoeken in 2023 wordt uitgevoerd binnen de wettelijke termijn van acht weken. De prognose voor 2023 is dat er ruim 78.000 veiligheidsonderzoeken zullen worden aangevraagd. In 2023 gaat het wetsvoorstel tot wijziging van de Wet veiligheidsonderzoeken (Wvo) voor advies naar de Raad van State. Naar verwachting wordt het wetsvoorstel in 2023 aan de Tweede Kamer aangeboden. In het voorstel wordt onder meer een locatiegebonden verklaring van geen bezwaar geïntroduceerd. Dat komt de mobiliteit en flexibiliteit van personeel, op bijvoorbeeld de burgerluchthavens, ten goede.

Kabelinterceptie

Kabelinterceptie geeft onder andere zicht op de gekende en ongekende dreiging en verhoogt daarmee de slagkracht van beide I&V diensten. Kabelinterceptie is essentieel en uitermate belangrijk voor het verkrijgen van betere inlichtingen, van cyberveiligheid tot economisch veiligheid en CT dreigingen. De eerste resultaten op basis van eigen onderzoek op de kabel ondersteunen het beeld dat dit middel een waardevolle aanvulling is aan het stelsel van inlichtingenmiddelen. Recente inlichtingen die de AIVD en MIVD mede hebben verkregen via kabelinterceptie herbevestigen dat Russische statelijke digitale aanvalsgroepen interesse tonen voor de Nederlandse vitale sector.

Samenwerking en co-locatie AIVD en MIVD

De Ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en van Defensie willen de samenwerking tussen de AIVD en de MIVD blijven versterken. De nationale veiligheid is daarbij gebaat. Onderdeel van de versterkte samenwerking is gezamenlijke huisvesting. Aanvankelijk hadden beide Ministers besloten tot huisvesting op twee locaties, te weten: behoud van de locatie Zoetermeer (1) en realisatie van nieuwbouw op de locatie Frederikkazerne (2). Door de toekenning van extra middelen in het Coalitieakkoord 2022 (Bijlage bij Kamerstuk 35 788, nr. 77) is het echter eerder dan voorzien nodig om de nieuwste groei volledig te kunnen opvangen. Op 2 december 2022 is de Tweede Kamer nader geïnformeerd over de stand van zaken inzake de gezamenlijke huisvesting van de AIVD en MIVD op de locaties Zoetermeer, Den Haag en

Leidschendam. Voor de toekomstige groei van beide diensten wordt gewerkt aan het verkrijgen van additionele werkplekken op de locatie Leidschendam.

Data en Informatievoorziening

De snelle technologische ontwikkelingen vragen om een transformatie van het werk van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Het efficiënt en compliant verwerken van toenemende hoeveelheden data zal hierin een belangrijke rol spelen. De datahuishouding wordt in 2023 doorontwikkeld om de mogelijkheden die nieuwe technologieën bieden optimaal te kunnen benutten. De AIVD en MIVD intensiveren hun samenwerking om de uitdagingen effectief het hoofd te kunnen bieden.

Er wordt samen met partners een stap gezet om de Nederlandse samenleving digitaal weerbaarder te maken. De toegekende middelen uit het coalitieakkoord op het gebied van data- en technologie zullen in 2023 voor een groot deel gebruikt worden voor het ontwikkelen van gezamenlijke Data Exploitatie Platform (DEP) en de daarmee samenhangende voorwaarden. Het DEP is een belangrijke ontwikkeling voor de diensten om meer en betere inlichtingen uit data te halen.

Transitie

De AIVD wil een uitstekende inlichtingen- en veiligheidsdienst blijven, en beweegt daarom mee met de ontwikkelingen. De prioriteiten voor 2023 zijn gericht op een «*Great place to work*». Denk hierbij aan leiderschap binnen de AIVD, diversiteit en inclusie en de ontwikkeling van medewerkers. Het verbeteren van de financiële processen heeft ook in 2023 de volle aandacht. Al deze grote ontwikkelingen zorgen ervoor dat de AIVD in 2023 verder zal groeien.

Rapportage en verantwoording

Met deze jaarplanbrief geef ik u inzicht in de prioriteiten en accenten voor de AIVD in 2023. Openbare verantwoording van de uitvoering van het jaarplan wordt gedaan in het departementale jaarverslag en het eigen jaarverslag van de AIVD.

Tussentijds rapporteert de AIVD over de voortgang via periodieke voortgangrapportages. Die worden gedeeld en besproken met de Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten van uw Kamer.

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
H.G.J. Bruins Slot